

Szőts Zoltán Oszkár

Az első világháború

az 1945 előtti
magyar történetírásban

Nézőpontok, műfajok, intézmények

KRONOSZ KIADÓ

Szőts Zoltán Oszkár

Az első világháború
az 1945 előtti magyar történetírásban

SZŐTS ZOLTÁN OSZKÁR

Az első világháború

az 1945 előtti magyar történetírásban

Nézőpontok, műfajok, intézmények

Kronosz Kiadó

Pécs, 2020

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2020-ban megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6048-66-0

Olvasószerkesztő
BELLUS IBOLYA

A borítót Zala György *I. világháborús emlékmű* című
alkotásáról készült fotó alapján Müller Péter tervezte.

© Szóts Zoltán Oszkár
© Kronosz Kiadó

TARTALOM

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	9
BEVEZETÉS	10
HISTORIOGRÁFIA	15
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ HISTORIOGRÁFIÁJÁNAK FELTÁRÁSÁRA VONATKOZÓ EDDIGI MAGYARORSZÁGI KUTATÁSOK	15
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ NEMZETKÖZI ÉS MAGYAR HISTORIOGRÁFIÁJÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA	20
A Nagy Háború kutatói generációi	21
Az első generáció és a háborús felelősség	22
A háborús felelősség vitája Németországban, Franciaországban, Nagy-Britanniában és a Szovjetunióban	24
Lenin első generációs elmélete és téziseinek hatása a magyarországi második generációra	27
A második generáció Nyugat-Európában	37
A harmadik nyugat-európai generáció	39
A harmadik generáció Magyarországon	40
A negyedik, azaz a transznacionális generáció	41
A negyedik generáció Magyarországon	42
A szemléletmódok változása a nemzetközi történetírásban	47
A MAGYARORSZÁGI ELSŐ GENERÁCIÓ ÍRÁSMŰVEI	51
AZ ELSŐ NEMZEDÉK ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE	51
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR EGYKORI ELSŐ VILÁGHÁBORÚS GYŰJTEMÉNYE, AZ 1914 ÉS 1918 KÖZÖTTI MAGYAR NYELVŰ KÖNYVEK ÉS TÁBORI ÚJSÁGOK	52

A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára	
egykori első világháborús gyűjteménye	52
Az Országos Széchényi Könyvtár szervezete és működése	52
Az első világháborús gyűjtemény létrehozása	55
Az első világháborús gyűjtemény gyarapítása	57
Gondok az első világháborús gyűjtemény körül	60
Az első világháborús gyűjtemény utóélete	63
Az első világháborús gyűjtemény történetének értékelése	64
Az első világháború megjelenése az egykorú magyarországi könyvkiadásban (1914–1918)	67
Katonai tábori újságok az első világháborúban	76
MEMOÁRÍRÓK, TÖRTÉNETÍRÓK ÉS GAZDASÁGI SZAKÍRÓK	79
A memoárirodalom és a világháború emlékezetének diszkurzív terei	79
A történettudomány és az elitcsoport determinálta álláspont	86
A gazdasági szakírók és az elitcsoport determinálta álláspont	90
KATONAI ÍRÓK, HADTÖRTÉNÉSZEK	96
A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum jogelődjei	96
Szervezeti változások az alapítástól 1945-ig	96
A Hadtörténelmi Levéltár	99
A Hadtörténelmi Múzeum	101
A Magyar Katonai Írók Köre	103
A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> első világháborús írásai 1945 előtt	105
Programadások	108
Forrásközlések	109
Tárcák	109
Recenziók	110
Tanulmányok	111
A <i>Magyar Katonai Közlöny</i> és az első világháború	116
A <i>Századok</i> és az első világháború 1914 és 1945 között	122
A világháború katonai tapasztalatainak feldolgozása a tisztikar felhasználására	126
A nagyközönségnek szánt világháború-történeti kötetek	135
Alakulattörténetek	161

KÖZOKTATÁSI TÖRTÉNELEMTANKÖNYVEK	165
NÉPI EMLÉKEZET, HŐSKULTUSZ, EMLÉKEZETPOLITIKA	170
ÖSSZEGZÉS	187
IRODALOMJEGYZÉK	197
NÉVMUTATÓ	257
SUMMARY	263

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Az olvasó által kézben tartott könyv 2018-ban, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola Művelődéstörténeti Program keretében summa cum laude minősítéssel megvédett *Az első generáció – Az első világháború értelmezései az 1945 előtti magyar történetírásban* című értekezésem nyomán készült. Az eredeti kéziraton néhány helyen változtattam, azonban a 2018 után megjelent szakirodalmat már nem tudtam figyelembe venni, így kimaradt néhány olyan munka, ami minden bizonnyal fontos alapmű lesz a későbbiekben.¹ Témavezetőm, ifj. Bertényi Iván, bírálóim, Ablonczy Balázs és Pollmann Ferenc, védési bizottságom tagjai, Kósa László, Csorba László, Balázs Eszter, Pók Attila és Mészáros Andor egyaránt éltek néhány tanáccsal, amelyeket igyekeztem érvényesíteni, továbbá kiegészítettem az anyagot egy korábbi írásom nyomán készült, az első világháborús katonai tábori újságokra vonatkozó fejezettel, hogy vállalt historiográfiai összefoglalásom a lehető legteljesebb legyen. Köszönöm mindegyikük észrevételeit, de másoknak is hálával tartozom. Az értekezést biztosan nem sikerült volna megírnom mindenkori munkatársaim segítségével. Köszönöm egykori Országos Széchényi könyvtárbeli feletteseimnek, Matolay Katalinnak és Dancs Szabolcsnak, majd Zsupán Edinának és Boka Lászlónak, hogy nem gördítettek akadályt az elé, hogy eljárjak a doktori képzés óráira. Köszönöm akkori közvetlen kollégáim közül Pétersilka Ágnesnek, Budai-Király Tímeának és Herendi Lászlónak, hogy sokszor kiségtettek a napi munkában. Köszönöm későbbi Magyar Nemzeti Levéltárbeli feletteseimnek, H. Németh Istvánnak, Németh László Sándornak, Rác Györgynek és Szabó Csabának, hogy engedélyezték kutatónapjaim összevonását a doktori értekezés megírásához, ahogy egykori levéltári helyettesítőtársamnak, Klettner Csillának is, hogy rugalmasságával támogatta a munkámat. Köszönöm a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete *Kelet-közép-euró-*

.....
¹ Két kiragadott példa: BALLA 2019 és RÉVÉSZ 2019.

pai nacionalizmusok az első világháború éveiben című OTKA-NKFIH kutatócsoportjának (különösen Szarka Lászlónak és Katona Csabának) az együtt töltött öt évet, és mindazt a lehetőséget és élményt, amit ezalatt kaptam.² Köszönöm az Újkor.hu jelenlegi és egykori szerkesztőségi tagjainak (név szerint Szóts-Rajkó Kingának, Szeghő Patriknak, Novák Ádámnak, Maróti Zsolt Viktornak, Árvai Tündének, Katona Csabának, Fóris Ákosnak, Sujtó Attilának, Fekete Bálintnak, Czeferner Dórának, Balogh Ádámnak, Hevő Péternek és Paukovics Gergőnek) a közös munkát, amiből szintén rengeteget tanultam. Köszönöm a Nagy Háború Blog csapatának, különösen Pintér Tamásnak, Babos Krisztinának, Stencinger Norbertnek és Rózsafi Jánosnak, hogy annak idején lehetőséget adtak első írásaim közzétételére és első előadásom megtartására. Köszönöm jelenlegi feletteseimnek, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnökének, Földváryné Kiss Rékának, elnökhelyettesének, Máthé Áronnak, tagjainak, Bank Barbarának, Ötvös Istvánnak és Soós Viktor Attilának, a NEB Hivatala főigazgatójának, Rabóczki Bencének és tudományos főigazgató-helyettesének, Horváth Zsoltnak, valamint összes itteni kollégámnak, hogy biztos háttérrel és kiváló hangulattal, színvonalas szakmai műhelyt nyújtanak aktuális kutatásaimhoz. Köszönöm Eröss Zsoltnak és a Kronosz Könyvkiadónak, hogy vállalták a könyv megjelenését.

A legnagyobb köszönettel azonban családomnak tartozom: édesanyámnak, Rácz Zsuzsannának és nagyapámnak, Rácz Jánosnak, hogy „kihajtották belőlem” a felsőfokú végzettség megszerzését, és őszintén sajnálom, hogy nemhogy a doktori védésemet, de a diplomaosztómat sem érhatték meg. Nagybátyámnak, Rácz Péternek és feleségének, Eszlári Beátának, valamint nagynénémnek, Simon Zsuzsának és férjének, Vermes Lászlónak, hogy támogattak abban édesanyám halála után, hogy be tudjam fejezni az egyetemet. Végül, de nem utolsósorban köszönöm feleségemnek, Szóts-Rajkó Kingának, és gyermekeinknek, Szóts Péter Endrének és Szóts Eszter Annának, hogy elviselték azt a sok távollétet, amivel doktori disszertációm megírása együtt járt, és végig hittek bennem, még akkor is, amikor már-már feladtam.

² A kutatócsoport munkája 2019 májusában zárult le. A munka eredményeiről részletesen a kutatási portálon lehet olvasni: <http://1914-1918.btk.mta.hu/> Utolsó letöltés: 2019. 11. 27.

BEVEZETÉS

A háborúk történetét általában a hadtörténelem hatáskörébe utalják, hiszen ez a történettudományi aldiszciplína az, amely tradicionálisan a háborúval foglalkozik. Fő területeiként az eseménytörténetet, a fegyvernemtörténetet és a hadtörténelmi forráskutatást szokták meghatározni.³ Ha azonban jobban belegondolunk, könnyű belátni, hogy egy háború története – különösen egy olyan totális háborúé, mint az első világháború – nem korlátozható kizárólag a harcterek eseménytörténetére és ennek közvetlen forrásaira. Az öt háborús év politika-, diplomácia-, társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténeti szempontból egyaránt értelmezendő, ráadásul valamennyi megközelítés szorosan összefügg a harctéri eseményekkel is. Az első világháború kutatása tehát komplex feladatot jelent az arra vállalkozók számára.⁴

³ BORUS 1954 75.

⁴ Felmerülhet a kérdés, hogy e megközelítések közül mindegyik a hadtörténet foglalkozzon-e, vagy az maradjon meg inkább a harctéri események kutatásánál? Pollmann Ferenc 2008-as vitacikke szerint a Magyarországon hagyományosan a hadsereghez és a védelmi szférához kötődő hadtörténetírásnak nyitnia kellene a társtudományok felé, olyan módszereket alkalmazva, hogy azok is fel tudják használni az eredményeit, ami persze azt is jelentené, hogy ne főként katonák foglalkozzanak a hadtörténelem kutatásával. (Bővebben: POLLMANN 2008.) Csikány Tamás és Markó György válaszcikkeikben maguk is elismerték, hogy üdvös lenne, ha a hadtörténetírás nyitna a történettudomány más diszciplínái felé, azonban mind a ketten úgy tartották, hogy mindannak a története, ami katonai tevékenységgel kapcsolatos, nem érthető meg anélkül, hogy a kutató mélyebb hadászati-katonai ismeretekkel rendelkezzen. Azaz: ezzel csak hivatásos katonák foglalkozzanak, mert megfelelő ismeretek híján szakmailag nem lesz elfogadható a háborút kutató történész munkájának eredménye. (Bővebben: CSIKÁNY 2009, MARKÓ 2009.) Pollmann Ferenc válaszul rámutatott, hogy minél szűkebbre vonja a hadtörténetírás saját érdeklődési körét, minél inkább döntően a háborúk és a hadseregek történetére, a hadviselés elméleti és gyakorlati kérdéseire koncentrál, annál inkább igaz lesz a megállapítás a speciális katonai ismeretek szükségességéről. Csakhogy ezek a speciális katonai ismeretek a tisztképzésen kívül aligha hasznosíthatók: a szélesebb értelemben vett történészszakma vélhetően nem tud belőlük profitálni. (Bővebben: POLLMANN 2009.)

Jay Winter Antoine Prosttal közös, előbb francia, majd angol nyelven megjelent munkájában három, későbbi írásaiban négy generációra osztotta fel az első világháború kutatásával foglalkozó szakembereket.⁵ Természetesen nemcsak biológiai értelemben határozta meg a nemzedékeket, hanem azt is felvázolta, hogy melyik generáció milyen megközelítésekben tárgyalta a Nagy Háborút.⁶ Ezekben az írásokban a magyarországi kutatásokról nincs szó, így joggal merül fel az a kérdés, hogy a modellt alkalmazhatjuk-e a magyar történetírásra. Pollmann Ferenc és Pók Attila 2015-ös írásaikban már rámutattak, hogy a magyarországi első generáció hasonló adottságokkal rendelkezett, és hasonló intenzitással dolgozott, mint a nyugat-európai első generáció, azonban a többi nemzedék csak biológiailag feleltethető meg nyugati társaiknak.⁷ Magyarországon az eltérő politikai környezet más tartalommal töltötte meg a kutatást, mint a kontinens államszocialista berendezkedéseket „nélkülöző” részén. Jelen kötet második fejezetében ezt az állítást bizonyítom, áttekintve a nemzetközi tendenciákat, összevetve azokat a hazai generációk tevékenységével.

Könyvem harmadik, legnagyobb terjedelmű fejezetében a magyarországi első generáció tevékenységét mutatom be. Ez az időszak produkálta a legnagyobb mennyiségű első világháborús publikációt. 1945 előtt a kortársak által Nagy Háborúnak hívott négy és fél év története nem elméleti kérdés, hanem a mindennapok része volt. Az elhúzódó küzdelem kimerítette a gazdaságot, kivégeztette a lakosságot, megváltoztatta a társadalmat. A nélkülözés és a gyász miatti dühöt – vagy legalábbis értetlenséget – pedig súlyosbította a hiábavalóság érzése, amely a vereség és az azt követő, rendkívül súlyos feltételeket szabó békediktátum következményeként keletkezett. Mindenkinek megvolt a maga narratívája a történetekkel kapcsolatban, de mégis mindenki magyarázatot várt. Miért tört ki a világháború, és miért vesztette azt el Magyarország? Ki vagy mi

Ugyanakkor a „civil” történelemtudomány sem zárkozhat el a hadtörténettől. Ha ugyanis ezt teszi, akkor Pollmann Ferenc szerint „az emberiség történetének egy jelentős részétől elzárja magát, hiszen az írott történelemben alig volt néhány olyan év, amikor ne lett volna valahol a Földön háború.” (Idézet Pollmann Ferencsel készített interjúból. Teljes szövegét lásd Szóts 2014b.) A háború a civil élet valamennyi területére kihat, e dimenziók elemzése pedig messze nemcsak a szűk értelemben vett hadtörténészek számára mondhatnak újat, hanem a történettudomány valamennyi művelője számára. „Ez kinyitja a kaput számos olyan kolléga előtt, aki nem kívánja magát hadtörténészként definiálni, de kutatásai valamilyen módon érintkeznek a háború történetével.” (Szóts 2014b)

⁵ WINTER–PROST 2004; WINTER–PROST 2005; WINTER 2009; WINTER 2014.

⁶ A magyar olvasókkal részletesen ismerteti: BALÁZS 2010.

⁷ PÓK 2015; POLLMANN 2015.

a felelős mindezért? A kérdésekre nemcsak azért keresték a választ, hogy megnyugvást leljenek. A Magyarország háborús felelősségét is kimondó békeszerződés revízióját szükségyszerűnek látták, s ennek elméleti megalapozásában vagy akár gyakorlati kivitelezésében korántsem volt mindegy, hogy e kérdésekre milyen válaszok születnek. Romsics Gergely az első világháborúval kapcsolatos emlékiratokat csoportokba rendezte aszerint, hogy a Horthy-korszak politikai rendszerét elutasító, elfogadó vagy harmadikutas, illetve elithez tartozó vagy plebejus szerzőről van szó, s azonosította az e csoportokhoz tartozókra jellemző narratívákat. Jelen munkámban azt is bizonyítom, hogy modellje nemcsak az emlékiratokra alkalmazható, hanem a korszak szaktudományos munkáira is. Azaz: az elithez tartozó, a Horthy-korszak politikai berendezkedését elfogadók narratívája tetten érhető a korszak történettudományi, hadtörténeti, gazdasági szakíróinak munkáiban ugyanúgy, mint a nagyközönségnek szánt összefoglaló munkákban vagy a közoktatás számára írt tankönyvekben, egyúttal az itt megjelenő toposzok a népi emlékezetet is átalakították, és az általa életre hívott emlékműveket is sikerrel integrálták az emlékezetpolitikába.

Munkám forrásaiként az 1945 előtti időszak nyomdatermékei szolgáltak, jelesül az 1914 és 1918 közötti egykorú könyvtermés, az 1918 és 1945 közötti memoírirodalom, a történettudományi szakirodalom (különös tekintettel a *Századok* folyóiratra), a hadtörténeti szakirodalom (különös tekintettel a *Hadtörténelmi Közleményekre*, a *Magyar Katonai Közlönyre*, az alakulattörténeti művekre, a tisztképzés segítésére írt kötetekre, valamint a nagyközönségnek szánt összefoglaló munkákra), valamint gazdasági szakírók munkái. A modern szakirodalomra építő feldolgozás során külön vizsgálom azt a két, a háború dokumentálására létrehozott gyűjteményt is, amelyek nélkül jelen kötet nem születhetett volna meg, nevezetesen a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, illetve jogelődjei, valamint az Országos Széchényi Könyvtár egykori első világháborús gyűjteményét. Létrehozásuk jelentős tudományszervezési, egyúttal alkalmazott történettudományi teljesítmény is volt a kortársak részéről.⁸

Felmerülhet a kérdés, hogy csakugyan korszakhatárnak tekinthetjük-e 1945-öt? Ács Tibor szerint a magyar hadtörténetírás fejlődésére döntő hatást gyakoroltak az ország, Európa és a világ történetében bekövetkező változások.

⁸ Nem térek ki az olyan gyűjteményekre, amelyek tartalmaznak ugyan első világháborúra vonatkozó anyagokat, de nem célzottan ezeknek a gyűjtésére hozták létre őket, s gyarapodásuk utólagos. Ilyen például a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának iratanyaga, amely jóval később, már 1945 után került be a raktárakba. E gyűjtemény feldolgozására már megtörténtek az első lépések. Lásd VÖLGYESI 2016.

A magyar történelem utolsó kétszáz évének korszakai határvonalakat szabtak a hadtörténetírás történetében is.⁹ Persze ez nemcsak a hadtörténetírásra igaz. Ha megnézzük Romsics Ignác, Steven Bela Vardy vagy Gunst Péter nagylélegzetű, magyar historiográfiáról írt munkáit, ők is eseménytörténeti korszakok szerint tárgyalják a történetírás történetét, ezen belül veszik az irányzatokat.¹⁰ Mások – például Erős Vilmos – a történeti irányzatokat veszik alapul historiográfiai munkájukhoz, és ezen a logikai renden haladnak kronologikusan.¹¹ Mindkét megközelítésnek van létjogosultsága. Ebben a munkában az időrendiséget tartva 1945-öt korszakhatárnak tekintem. Nemcsak az eseménytörténeti határvonal miatt, hanem azért is, mert nagyjából addigra telik el egy emberöltő az első világháború vége óta, az első világháborúval foglalkozó történetírók első generációja nagyjából ekkor fejezte be a publikálást.¹² Így munkásságuk elhelyezése az első világháború magyarországi historiográfiájában 1945-ös határvonallal elfogadható cezúra.

⁹ ÁCS 2015.

¹⁰ ROMSICS 2011; VARDY 1976; GUNST 1995.

¹¹ ERŐS 2015.

¹² A fent említett összefoglalók közül, akár Romsics Ignác, Steven Béla Várdy, Gunst Péter vagy Erős Vilmos könyvét nézzük, mindegyikből kimaradt a hadtörténet, nincsenek azt tárgyaló fejezetek. E hiányosságra Pollmann Ferenc és Hermann Róbert is felhívta a figyelmet (POLLMANN 2015; HERMANN 2015). Érdekes ugyanakkor, hogy az első világháborúval foglalkozó történészek közül Romsics Ignác két szerzőt is bővebben tárgyalt említett művében, mégpedig Fritz Fischert és a tézisei által kiváltott vitát, valamint Niall Fergusont, akit a kontrafaktuális történetírás művelőinek példaként hozott fel. Ez is mutatja, hogy az első világháború kérdése több a szűk értelemben vett hadtörténetnél, hiszen olyan átfogó monográfiába is bekerült néhány problémája, amely egyébként hadtörténettel nem foglalkozik. (Az említett szövegrészeket Romsics Ignác egy olyan tanulmányában is felhasználta, amelyet az első világháború historiográfiájának szánt. A jelen kötetben levő szöveghelyek: ROMSICS 2011, 206–207. és ROMSICS 2011, 240. A későbbi tanulmány adatai: ROMSICS 2015.)

NÉVMUTATÓ

- Ablonczy Balázs 9
Ábrahám Barna 20
Ács Tibor 13, 105, 106, 138
Aggházy Kamil 17, 97, 104, 111, 133, 149,
156, 157, 164
Ajtay Endre 104, 111, 112, 120, 163
Albert B. Gábor 166
Alexander Bernát 69
Andics Erzsébet 30
Andrássy Gyula, ifj. 83, 84
Angyal Dávid 68, 86, 89
Arisztotelész 79
Arz Artúr 111
Audoin-Rouzeau, Stéphane 21, 41
Augusztá, főhercegnő 73
- Babos Krisztina 10, 41
Baev, Jordan 21
Bajza József 55, 88
Balanyi György 88, 89, 133
Balás György 104
Balassa Imre 104
Balázs Eszter 9, 18, 21, 22, 39, 47, 49
Balázs József 17, 34, 36, 37
Balla Tibor 40
Balogh Ádám 10
Bánlaky (Breit) József 40, 104, 105, 128,
164
Barabás Emil 104
Baranyai Béla 122
Baranyai Zoltán 63
Barcza Imre 72
Bárczay Oszkár 106
Barényi Ferenc 104
- Barnes, Harry Elmer 23, 132, 133
Bartha Károly 104
Bauer Ervin 44
Becker, Anette 21, 41
Becker, Jean-Jacques 137
Bencsik Péter 19
Benkóczy Emil 77, 78
Berend Miklós 70, 71
Berkó István 104
Berlász Jenő 122
Bernátsky Kornél 118
Bertényi Iván, ifj. 9
Berzeviczy Albert 44
Bethlen István 182
Bialoskórski Ödön 109, 113
Bihari Péter 17, 21, 41–43, 49
Bismarck, Otto von 140
Bloch, Camille 61
Boia, Lucian 43, 192
Boka László 9
Borus József 18, 32
Bódy Zoltán 183
Braun Tivadar 112
Breit József lásd Bánlaky József
Breyer, Mirko 58
Bruszilov, Alekszej Alekszejevics 113, 142
Budai-Király Tímea 9
Buday László 89
Burgdorff, Stephan 21
Bülow, Bernhard von 68
- Cadorna, Luigi 153
Clark, Cristopher 43, 44, 191
Clausewitz, Carl von 29

- Conrad, Franz lásd Hötzendorf, Franz
 Conrad von
 Czeferner Dóra 10
 Czeke Aladár 118
 Czékus Zoltán 17, 36, 104, 111, 146–149
 Czibur András 104
- Csánki Dezső 122–124
 Csaplár-Degovics Krisztián 20
 Csaszókóczy Emil 104
 Csetey Károly 104
 Csicserin, Georgij Vasziljevics 28
 Csikány Tamás 11
 Csorba László 9
- Dancs Szabolcs 9
 Dánielné Lengyel Laura 44
 De Sgardelli Caesar 17, 104, 160, 164, 165
 Demény Géza 104
 Deseő Lajos 104, 163
 Diószegi István 193, 194
 Dobokay Béla 104, 119
 Domanovszky Sándor 16, 122, 125
 Dombi Kiss Imre 173
 Donászy Ferenc 166
 Doromby József 111, 114, 159, 163
- Eckhardt Ferenc 58
 Eduárd VI. brit uralkodó 68
 Eduárd, VII., brit uralkodó 140
 Erdélyi Jenő 76
 Erdélyi József 44
 Erős Vilmos 14, 15
 Esterházy Miklós 125
 Eszlári Beáta 10
- Falkenhayn, Erich von 154
 Farkas Gyöngyi
 Farkas Márton 17, 18, 35–37, 131, 155, 181
 Fay, Sidney B. 23
 Fedoszejev, Grigorij 30
 Fejérpataky László 59, 62, 79, 122
 Fejtő Ferenc 193
- Fekete Bálint 10
 Ferenc Ferdinánd trónörökös 80, 192
 Ferenc József császár és király 54, 80, 123, 160
 Ferguson, Niall 14
 Ferjentsik Ottó 104, 120
 Fischer, Eduard 111
 Fischer, Fritz 14, 25, 26, 38
 Fischer, Johann 111
 Fiziker Róbert 46
 Foch, Ferdinand 111
 Fóris Ákos 10
 Földváryné Kiss Réka 10
 Fraknói Vilmos 69, 72
 Furet, François 136, 137, 171, 175
 Fussell, Paul 39
 Füspök József 112
- Gabányi János 97, 104, 109, 111, 182
 Gagyi Jenő 113, 122
 Galántai József 17, 34, 36, 37, 40
 Gallwitz, Max von 111
 Garamszeghy-Géczy Sándor 104
 Gerbert Károly 126
 Giesl, Wladimir 111
 Glatz Ferenc 15, 16
 Godányi Ernő 112
 Goltz, Colmar von der 111
 Góthay Béla 104
 Gömbös Gyula 84
 Görgey Viktor 109
 Gratz Gusztáv 133
 Grey, Edward 133
 Guillaume Árpád 104
 Gunst Péter 14, 15
- Gyalókay Jenő 104, 107, 111, 138
 Gyáni Gábor 18, 171–176
 Gyarmati Enikő 19, 20
 Gyóni Géza 73, 77
 Gyömörey György 183, 184
 Gyórfy-Bengyel Sándor 104
 Győry Tibor 125
 Gyuk József 72

- Habsburg Albrecht, főherceg 104
Habsburg József, nádor 52
Habsburg–Lotaringiai József Ágost 110,
112, 118, 125, 133, 139, 163, 180–184
Habsburg–Lotaringiai József Ferenc
főherceg 104
Haig, Douglas 153
Hajdú Pál 27
Hajdu Tibor 17, 37, 40, 42, 193
Hajnal István 16, 122
Hanák Péter 173
Hancsók Kálmán 28
Hangay Sándor 109
Hankiss Elemér 168, 179
Hanthó Sándor 162
Hardy Kálmán 114, 151
Harsányi Zsolt 104
Hász István 104
Hazai Samu 104
Hedry Béla 127
Herendi László 9
Hermann Róbert 14
Hevő Péter 10
Hillgruber, Andreas 39
Himka, John-Paul 192
Hirschfeld, Gerhard 24, 26
Hobsbawm, Eric 40
Holub József 60, 61
Hóman Bálint 16, 70, 71, 122
Homonnai-Perczel Sándor 104
Homor László 104
Horthy Miklós 84, 102, 126, 166, 169
Horváth Gizella 137
Horváth Jenő 139, 145
Horváth László
Horváth Miklós 18, 32–35
Horváth Zsolt 10
Hötendorf, Franz Conrad von 111, 130,
153, 154, 157, 194
Hybl József 183
- Ihrig Károly 74, 139, 142–144
Iványi Béla 122
- Jacobi Ágost 163, 164
Jankovich Béla 75
Janky Kocsárd 118
Jánossy Dénes 124, 126
Joffre, Joseph 154
Julier Ferenc 17, 36, 104, 119, 123, 125,
133, 150–155, 164, 167, 172
- Kadicsfalvy Gyula 118
Kállay István 17, 135, 136, 138
Karg György 112
Karojlović Oszkár 112, 113, 127, 131
Károly, IV. császár és király 80, 194
Károlyi Mihály 82, 189
Karvalics László, Z. 191
Kary Béla 104
Katona Anikó 64
Katona Csaba 10, 174
Keegan, John 39–41, 47, 114
Kemény György 77
Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics 142, 153
Kerepeszki Róbert 182
Kereszty István 55
Keynes, John Maynard 23
Kincses Katalin Mária 16
Kiss Gábor Ferenc 194
Kiszling Rudolf 119
Klebelsberg Kuno 16, 75, 122
Klettner Csilla 9
Kocka, Jürgen 26, 39
Koczka József 44
Komáromy János 104
Kósa László 9, 30
Kósa Vince 109
Koschowitz Gyula 109
Kossányi Béla 122
Kovács Ákos 178
Kovács József 109
Kovalovszky Márta 179
Kozma Miklós 44, 85, 104
Kramer, Alan 19–21, 39
Krátky István 183, 184
Kratochwill Károly 13

- Krúdy Gyula 75
Kun Béla 27, 28
- Laczkó Géza 44
Ladányi Jenő 93
Lagzi István 78
Lánghy Emil 114
Laurentzy Vilmos
Laviano, Francesco 119
Leblanc, Henry 61
Lénárd Jenőné Hoffmann Ilona 44
Lenin, Vlagyimir Iljics 26–32, 35, 37, 153, 159
Lončarević–Syposs Nándor 113
Ludendorff, Erich 111
Lukachich Géza 118, 119
Lukács György
Lukács József 76–78
Lukinich Imre 70, 108, 122
Lutter János 139, 144, 145
Lütgendorff Kázmér 113
- Mach, Richard von 111
Madai Pál 167
Madarász László 114, 127
Majláth Béla 106
Makó Imre 180
Mályusz Elemér 122
Mándoky Sándor 183
Marczali Henrik 90
Marczell Ágoston 167
Markó Árpád 104, 111, 138, 139, 164
Markó György 11, 45
Markos György 30
Maróti Zsolt Viktor 10
Marschalkó Jenő 112
Mathia Károly 76
Matolay Katalin 9
Mátyás Sándor 104
Mayer, Arno 39
Mayer-Csejkovits Károly 115
Mazower, Mark 21
McCagg, William O. 193
Melich János 55, 61, 62
- Mérey László 104
Mészáros Andor 9
Miles Slovacus 113
Miller Jakab Ferdinánd 52
Minnich Oszkár 119
Mód Aladár 29, 30, 32
Módly Zoltán 104
Mohácsi Lajos 104
Mohácsy Béla 126
Molnár Dezső 119
Molnár Eszer Edina
Molnár Ferenc 70, 71
Molnár Kálmán 77–79
Moltke, Helmuth von 154
Móricz Pál 104
Mosse, George L. 175
Motyl, Alexander J. 192
Münnich Aladár 104
- Náday István 23, 132
Nagy Aurél 112
Nagy Gábor 30
Nagy Miklós 87, 89
Nagy Miklós Mihály 17, 43
Nagy Sándor 104
Nagy Vilmos 104, 112, 118, 119
Nánay Mihály 180
Náray Antal 104
Németh István 64
Németh István, H. 9
Németh József 104, 112
Németh Lajos 104, 113
Németh László 82, 83
Németh László Sándor 9
Nivelle, Robert 153
Novák Ádám 10
- Nyáry Iván 113, 164
Nyáry László 76
- Osváth Ádám 78
- Pach Zsigmond Pál 30–32
Paléologue, Maurice 111

- Pánity Vukoszava 17, 18, 63, 67, 68, 75
 Pap Dezső 94, 95
 Papp Dezső 78
 Papp Klára 45
 Paukovics Gergő 10
 Pétersilka Ágnes 9
 Pihurik Judit 80
 Pilch Jenő 17, 18, 36, 104, 107, 109, 111,
 126, 138, 139, 141, 145, 146
 Pinczés Zoltán 104
 Pintér Tamás 10, 41
 Pogány Sándor Gábor 104, 113
 Poincaré, Raymond 111
 Pók Attila 9, 12, 18, 21, 22, 38, 39
 Pollmann Ferenc 9, 11, 12, 14, 17, 18, 37,
 42, 43, 131, 163, 181
 Pongrácz Pál 18
 Popovics Sándor 91, 92
 Poppe Kornél 127
 Potiorek, Oskar 141
 Preszly Lóránd 104
 Prónay Pál 85
 Prost, Antoine 12, 21, 22, 39, 47, 48, 49
 Püski Levente 181, 182
- Rabinovics József 27
 Rabóczki Bence 10
 Rácz György 9
 Rácz János 10
 Rácz Péter 10
 Rácz Zsuzsanna 10
 Raics Károly 104
 Rákosi György 104, 112, 114
 Rátz Jenő 104
 Ravasz István 117
 Renouvin, Pierre 23, 25
 Révész Tamás 19
 Révy Kálmán 104
 Riedl Lajos 104
 Ritter, Gerhard 25
 Romanelli, Guido 60
 Romsics Gergely 13, 18, 80, 81, 84, 132,
 134, 155, 170, 171, 174
 Romsics Ignác 14–18, 29, 40, 137
- Rónai Horváth Jenő 106
 Rózsafi János 10, 41
 Rózsás József 104
 Rubinthy Dezső 104, 164, 181
- Ságvári György 65, 103, 174, 175
 Sajó János 112, 118
 Schay Gusztáv 119
 Schmidt Mária 45
 Schmidt Tibolt 58
 Schneider, Louis 55
 Schultze, Walther 55
 Schwarzer Jenő 114, 120
 Schweitzer István 118
 Sebestyén Gyula 54
 Sikabonyi Antal 55
 Simon Zsuzsa 10
 Sipnyewsky György 184
 Sipos Gyula 162
 Soltész Elemér 104
 Somfay Örs 178, 185
 Somogyi Endre 104
 Somorjay Jenő 104, 112
 Stefan Pál
 Stefán Valér 17, 111, 133, 149, 156, 157
 Stencinger Norbert 10, 41
 Stielly Walter 112
 Strandmann, Hartmut Pogge von 24
 Suhay Imre 104, 111, 113
 Sujtó Attila 10
 Sviezsényi Zoltán 125
- Szabó Csaba 9, 46
 Szabó Dániel 17, 40
 Szabó Dezső 82
 Szabó Viktor 19, 23–25
 Szalay Imre 59
 Szarka László 9
 Szász Ágost 112
 Szazanov, Szergej Dimitrijevics 111
 Széchényi Ferenc 52, 53
 Szeghő Patrik 10
 Szekfű Gyula 15, 16, 86, 133
 Szelényi Ernő 104

- Szelestey László 104
 Szendrei János 107
 Szentí Tibor 173
 Szijj Jolán 40
 Szilágyi Sándor 106
 Szinay Béla 104, 105
 Sznistsák Béla 112, 117
 Szoleczky Emese 156
 Szombathy Kálmán 104
 Szóts Ernő 104
 Szóts Eszter Anna 10
 Szóts Péter Endre 10
 Szóts-Rajkó Kinga 10
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 30
 Szerényi József 93
 Szurmay Sándor 85, 104, 164, 183, 184
- Taylor, A. J. P. 38, 40
 Teleszky János 92, 126
 Temesy Ákos 104
 Tersztyánszky Ödön 119
 Thallóczy Lajos 69, 122
 Thaly Kálmán 106
 Tisza István 69, 82, 83, 89, 90, 110, 125,
 130, 169, 190, 191
 Tolcsvai Nagy Barna 72
 Tormay Cécile 84, 125
 Tornay Károly 104
 Tóth András, ifj.
 Tóth Orsolya 78
 Tóthi Gábor 78
 Törő László Dávid 166, 169
 Török Pál 123
 Tövisházy-Ferjentsik Ottó 104
 Trockij, Lev Davidovics 28
 Trunkwalter Ödön 139, 142
 Tunstall, Graydon A. 194
 Turbucz Dávid 116, 166
- Turcsányi Gyula 104, 139, 145
 Udvary Jenő 104, 114, 139, 144
 Ujhelyi Péter 104
 Ujváry Gábor 15
 Unger Mátyás 165–167
- Üregdy-Nagy László 104
- Vadnai Emil 112
 Vajda Gyula 104
 Vajna Viktor 23, 132
 Vályi-Nagy Géza 104
 Vardy, Steven Bela 14, 15
 Varga Sándor 112
 Vargha Lajos 104
 Varjú Elemér 54
 Vass József 62
 Veltzé Alajos 72
 Vilmos, I., német császár 55
 Vilmos, II., német császár 68, 109, 140,
 151, 194
- Walla Ferenc 58
 Wellmann Imre 122
 Weltner Jakab 81
 Werth Henrik 104, 120, 121
 Winter, Jay 12, 18, 21, 22, 28, 37, 39, 41,
 47, 48, 49, 132, 170, 176, 187
 Wlassics Gyula 68
- Zadaveczt István 85, 104
 Zeidler Miklós 185
 Zilahy Lajos 104
 Zolthai-Zehrer József 58
- Zsuffa Sándor 113
 Zsupán Edina 9

SUMMARY

The literature review shows that a thorough and comprehensive research on Hungarian historiography has not been yet written concerning the Great War. Moreover, not only did the First World War remain absent from historiographic summaries, but also did its respective war history. Additionally, besides few collections of studies no historiographic summaries have been produced on Hungarian war history in this regard. What is more the overview of historiography has been absent from the works of Hungarian historians writing on the Great War likewise. This book pursues to fill the gap in scholarship regarding the Hungarian historiography of the First World War, while also setting the goal to produce a work which could be a valuable source for the future researchers of the Great War.

The co-written work of Jay Winter and Antoine Prost divided the researchers of the Great War into four generations in view of their assessment of the First World War. In these works, the work of Hungarian researchers remained unmentioned, hence the question arises whether the ‘four generation model’ could be applied on Hungarian historiography.

Ferenc Pollmann and Attila Pók suggested in 2015 that the characteristics of Winter’s first generation fit the Hungarian case. Nevertheless, owing to the post-war socialist political environment in Hungary, Hungarian researchers showed dissimilarities with Winter’s other generations. The book strives to confirm these views. To prove this argument, I compared the Hungarian and international historiographies, while also devoted pages to introduce the first generation of researchers as well.

Gergely Romsics typified the memoir literature of the Great War and their narratives based on the social background and whether the author rejected, accepted or was neutral to the Horthy regime. The dissertation proves that the narrative categories of Romsics could fit the contemporary interwar narratives of Hungarian historiography as well.

The primary sources of this book cover the publications of the pre-1945 era, including materials published in the course of the Great War, the memoir literature produced in the interwar period, contemporary works in history, war history and economy. The existing or former collections of the Institute and Museum of War History and the Hungarian National Library (Országos Széchényi Könyvtár) were significant primary source for the dissertations. Undoubtedly, both collections attested a high-standard scientific achievement of the contemporaries.

In the Winter-Prost generation model, the first generation is put into a time span beginning with the Great War and concluding with the Second World War. Diplomatic and military approach towards the First World War were apparent in the works of this generation. Works in history and the various recollections of the war were often mixed, and focused on the question of responsibility. Regardless of their nationality, contemporary historians set to confirm the views of their respective war-time cabinets. As a result, the war was portrayed as a crime with identifiable perpetrators and victims. Their approach also centred around the developments and events of the Great War, thus solely focused on the four and a half years of the conflict. In the meantime, a great variety of war diaries and memoirs were published, which told the story of the war *per se* rather than telling the story of the frontline or the hinterland. All these characteristics proved to be fitting to the first generation in Hungary as well. In regard to pre-1945 Hungary, the following types of publications on the Great War can be distinguished: 1. contemporary writings (published during the war), 2. memoir literature, 3. the works of historians pursuing to evade the war blame on Hungary, 4. the works of war historians written specifically for a readership with military background, 5. the works of war historians written for the general public, 6. economic analyses, 7. history of units, 8. history books used in public education, 9. the recollections of the general public either published or materialized in some sort of physical creation.

In the Winter-Prost generation model, the works of the second generation – produced after 1945 – focused on the social aspects of the Great War, simultaneously taking into consideration the viewpoints of the upper and lower classes as well. Their studies marked a departure from the war blame-game of the first generation, and argued that the misconceptions of European nations and their leaders stimulated the outbreak of the First World War. In the meantime, few works were devoted to discuss the Great War in Hungary between the period of 1945 and 1989. Moreover, these studies examined the questions of

the war based on the axioms of Marxist historiography, which unconditionally accepted Lenin's explanation on imperialism as the source of the conflict. In this dissertation, I prove that in regard to Hungarian historiography, Lenin's explanation belongs to the narratives of the first generation. Consequently, Hungarian historiography on the First World War consisted of miscellaneous, extended viewpoints and themes of the first generation spanning until 1989.

The third generation – emerging in the 1990's – focused on the cultural aspects of the Great War, including identity, memory, behavioural and emotional patterns, and psychological effects. Concurrently, the topic of the First World War has been rediscovered for both the academia and the public discourse in Hungary. The fourth generation – since 2010 – set to explore the Great War through a transnational comparison. This approach has just reached Hungarian historiography.

Gergely Romsics typified the memoir literature of the Great War and their narratives based on the social background and whether the author rejected, accepted or was neutral to the so-called Horthy regime. The narrative categories of Romsics can be applied on the pre-1945 Hungarian academic narratives – embracing the works of military or economic historians and experts, history book authors – as their explanations and arguments were similar as outlined by Romsics in regard to memoir literature and their authors' assessment on the Horthy regime.

As the documents of the First World War were classified as 'materials in use' during the interwar period, they were not archived and researches could not access them before 1945. However, the institutional predecessor of today's Institute and Museum of War History was established in November 1918, which received all the documents of the Ministry of War. Eventually, a separate department was created within the institution to research the materials of the Great War. During the interwar period, the majority of scientifically classified studies devoted to the war belong to military history, and even these contributions followed one of the narrative patterns discussed above. The dissimilarities of civil and military historiography can be exemplified through the comparison of *Hadtörténelmi Közlemények* and *Századok*: while the first published fifty-three studies concerning the Great War prior to 1945, the latter released only one.

Another collection dedicated to study the First World War was established under the Hungarian National Library – institutionally belonging to the National Museum – in August 1914 with the intention to collect all printed documents in the course of the war. By the time this agenda was concluded in 1922, the

collection had already consisted of 176.000 archive groups. Due to institutional restructuring in the National Library, the collection was divided among several departments. Nonetheless, the data concerning the collected materials could be still found in the National Library, which enabled me to overview the nature of publications during the Great War.

The Treaty of Trianon partially put the blame on Hungary for the war. Similar to other countries who had ended the war on the losing end, it was the utmost important to shape the narrative to evade their countries' responsibility for the war by establishing scapegoats. As a result, all authors loyal to the Horthy regime strived to explain the outbreak of the war as a long process, blaming Serbia for the Sarajevo assassination and the Entente Powers for their poor handling of the July Crisis.

The overwhelming majority of the authors loyal to the Horthy regime explained the defeat in the Great War by overemphasizing the effectiveness of the Entente Powers' propaganda – instead of focusing on their advantages in resources – and by proclaiming a group in the hinterland – such as Jews, workers, Communists – as inside traitors. Contemporary authors who identified themselves with the view of Dolchstoss underlined that national disunity fostered the defeat in the Great War. Therefore, it was important to maintain national unity at any costs in another war.

The same narrative discourse claimed that the group leading the Aster Revolution was responsible for the destruction of the Habsburg Empire, the disarmament of the army and the proclamation of the Hungarian Soviet Republic, for which Hungary was furthermore punished by the strict provisions of the Treaty of Trianon.

Concurrently with the consolidation of interwar Hungary, the question of treaty revision emerged. As there was a possibility that such endeavours could not be realized peacefully, the 'remilitarization' of the Hungarian society became a necessity. For this reason, the narrative of the groups loyal to the Horthy regime reshaped the image of the Hungarian soldiers, praising them for their bravery and high values in combat. This image was supplemented by the cult of fallen brave soldiers. The gallantry of Hungarian soldiers was resembled in the grieving of the Hungarian public, and was utilized in commemorations, statues, education and even in the foundation of Museum of War History, which *per se* merged science with public grief and politics of commemoration.

Studies produced in the interwar period predominantly focused on the military history of Austria-Hungary in the Great War, and usually avoided

or explained the developments of other theatres of war briefly. Remarkably, this resembles the approach of British historians, who devoted considerable attention to the Western front at the cost of other theatres of war.

The dissertation examines a wide range of resources concerning publications on the Great War, which alone make up a subject bibliography. This list of publications goes beyond the works of the first generation and extends to 2018.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetők, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban